

dr Monika Cichorska

ORCID: 0009-0002-7082-5174

m.cichorska@wpia.uw.edu.pl

Uniwersytet Warszawski

Usunięcie braków formalnych skargi kasacyjnej za pomocą pełnomocnictwa procesowego – glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2024 r., III CZ 109/24

Słowa kluczowe: *pismo procesowe; skarga kasacyjna; usuwanie braków formalnych; pełnomocnictwo procesowe*

W głosowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy dokonał szerokiej wykładni pojęcia „usuwanie braków formalnych pisma procesowego”. Uznał on załączenie do pisma odpisu pełnomocnictwa procesowego wraz z danymi strony za tożsame w skutkach ze złożeniem odrębnego pisma w celu usunięcia braków. Jest to nowy punkt widzenia w zakresie oceny pisma procesowego pod kątem spełnienia warunków formalnych. W postanowieniu odniesiono się również do wysoce sformalizowanej wykładni Sądu Najwyższego warunków dopuszczalności skargi kasacyjnej. Poddaje się pod rozagę, czy skargę należy traktować jako pierwsze pismo w sprawie i w związku z tym czy odpowiednio stosować do skargi kasacyjnej wymagania z art. 126 § 2 k.p.c.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2024 r., III CZ 109/24

Uzupełnienia braków formalnych pism i środków odwoławczych, jak również nadzwyczajnych środków zaskarżenia dokonuje się co do zasady w odrębnym piśmie procesowym. W zależności od rodzaju braku formalnego jego uzupełnienie może nastąpić poprzez złożenie pisma, w którym podane zostaną np. brakujące dane dotyczące stron, jak również złożenie pisma odpowiadającego treścią pierwotnie wniesionemu pismu/środkowi zaskarżenia, uzupełnionego jednak o brakujące dane. Jako tożsame w skutkach ze złożeniem odrębnego pisma, w którym wskazane zostałyby dane strony, uznano załączenie do pisma odpisu pełnomocnictwa, w którym dane te zostały ujawnione.

Wprowadzenie

Wezwanie do usunięcia braków formalnych pisma procesowego jest jedną z czynności sądowych¹ podejmowaną w razie wniesienia

przez stronę (uczestnika) postępowania pisma procesowego, które zawiera braki formalne. Zgodnie z art. 130 § 1 k.p.c. jeżeli pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych

¹ Czynności sądowe (organów sądowych) w odróżnieniu od czynności procesowych stron cechuje obligatoryjność, stanowiący charakter, samodzielność, nieodwo-

łalność. Zob. szerzej: J. Mokry, *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 1993, s. 72 i n.

lub jeżeli od pisma nie uiszczono należnej opłaty, przewodniczący wzywa stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia go w terminie tygodniowym. Mylnie oznaczenie pisma procesowego lub inne oczywiste niedokładności nie stanowią przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go w trybie właściwym².

W myśl przepisu art. 130 *in principio* k.p.c. przewodniczący ma obowiązek wezwać stronę do poprawienia lub uzupełnienia pisma wówczas, gdy skutek braków pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu. Oznacza to wystąpienie takich braków formalnych, które uniemożliwiają wywołanie przez pismo właściwych skutków procesowych zarówno w stosunku do sądu, jak i pozostałych podmiotów uczestniczących w postępowaniu³. W celu usunięcia braków strona zwyczajowo składa dodatkowe pismo z brakującymi danymi, załącza potwierdzenie uiszczenia brakującej opłaty. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 18 lipca 2024 r. (III CZ 109/24) podjął problematykę usuwania braków formalnych pisma procesowego w niestandardowy sposób, który odbiega od powszechnej praktyki.

1. Stan faktyczny

W sprawie o ustalenie nieważności umowy toczącej się przed Sądem Apelacyjnym w Łodzi (IACa 1969/22) zapadł prawomocny wyrok sądu II instancji. Od wyroku strona powodowa, reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, złożyła skargę kasacyjną. Zarządzeniem z dnia 6 grudnia 2023 r. Sąd Apelacyjny wezwał pełnomocnika powódek do wskazania ich numerów PESEL i adresów, adresów pozwanych oraz nadesłania trzech egzemplarzy odpisów skargi kasacyjnej w terminie tygodniowym pod rygorem odrzucenia skargi.

W odpowiedzi na wezwanie Sądu Apelacyjnego, w piśmie procesowym z dnia 18 grudnia 2023 r., pełnomocnik powódek częściowo uzupełnił braki formalne wyszczególnione w wezwaniu. Podał numery PESEL powódek oraz załączył trzy odpisy skargi kasacyjnej, nie wskazał natomiast adresów stron postępowania zgodnie z treścią wezwania. Sąd Apelacyjny w Łodzi postanowieniem z dnia 3 stycznia 2024 r., działając na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c., odrzucił skargę kasacyjną powódek z powodu nieuzupełnienia wszystkich braków formalnych skargi.

W zażaleniu na powyższe rozstrzygnięcie pełnomocnik, działając w imieniu powódek, zarzucił naruszenie szeregu przepisów procesowych, tj. art. 398⁶ § 2 k.p.c., art. 398⁴ § 1 k.p.c. oraz art. 126 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398⁴ § 3 k.p.c., i wniósł o jego uchylenie.

2. Stanowisko Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy nie podzielił stanowiska Sądu Apelacyjnego o zasadności odrzucenia skargi kasacyjnej wskutek nieusunięcia braków formalnych skargi z dwóch powodów. Po pierwsze, podważył stanowisko Sądu Apelacyjnego o kwalifikowaniu skargi kasacyjnej jako pierwszego pisma w sprawie i odpowiedniego stosowania do oceny skargi art. 126 § 2 k.p.c. Po drugie, nawet gdyby zakwalifikować skargę jako pierwsze pismo w sprawie, przedłożenie odpisu pełnomocnictwa procesowego wraz z danymi może być uznane za prawidłowy sposób usuwania braków formalnych pisma.

W ramach pierwszego z zagadnień wskazano na rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego w przedmiocie tego, czy skarga kasacyjna powinna spełniać wymagania formalne pierwszego pisma w sprawie⁴, czy też każdego pisma procesowego⁵. Wyrażane jest stanowisko, że skarga kasacyjna – z uwagi na

² Przepis stosuje się odpowiednio w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 13 § 2 k.p.c.

³ M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, komentarz do art. 130, nb. 2.

⁴ Stosownie do art. 126 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398⁴ § 3 k.p.c.

⁵ Stosownie do art. 126 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398⁴ § 3 k.p.c.

charakter tego środka prawnego – jest pierwszym pismem w sprawie w rozumieniu art. 126 § 2 k.p.c. i powinna spełniać wymogi wskazane w tym przepisie, w tym m.in. oznaczenie stron (uczestników postępowania), jak i wskazanie miejsca ich zamieszkania lub siedziby⁶. Miejsce zamieszkania osoby fizycznej określa się przez podanie miejscowości, w której dana osoba przebywa z zamiarem stałego pobytu, oraz jej dokładnego adresu (nazwy ulicy, numeru domu, ewentualnie numeru mieszkania) w sposób umożliwiający sądowi doręczenie stronie korespondencji⁷. Jeżeli skarga kasacyjna nie spełnia powyższych wymagań, przewodniczący w sądzie II instancji wzywa skarżącego na podstawie art. 398⁶ § 1 k.p.c. do usunięcia braków w terminie tygodniowym pod rygorem odrzucenia skargi⁸.

Według odmiennego poglądu w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że skarga kasacyjna nie jest pierwszym pismem procesowym w sprawie w rozumieniu art. 126

§ 2 k.p.c.⁹ Takie stanowisko koegzystowało razem z kontrowersyjnym zapatrywaniem, że wniesienie skargi kasacyjnej oznacza z procesowego punktu widzenia wszczęcie nowej sprawy ze względu na prawomocność orzeczenia, od którego przysługuje skarga¹⁰. Zwracano jednak uwagę, że skarga kasacyjna nie jest pierwszym pismem w sprawie w rozumieniu art. 126 § 2 k.p.c., przepis ten nie ma zastosowania w wypadku wniesienia skargi. Skoro adresy uczestników postępowania znajdują się w aktach sprawy i nie uległy zmianie, to nie ma obowiązku ich ponownie wskazywać w skardze kasacyjnej¹¹.

3. Wymogi formalne skargi kasacyjnej

Skarga kasacyjna jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia przysługującym od prawomocnego orzeczenia¹². Jak w wypadku innych środków zaskarżenia¹³, wyróżnia się elementy konstrukcyjne (kwalifikowane) oraz

⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 22 października 2015 r., IV CZ 43/15, niepubl.; postanowienie SN z dnia 6 lipca 2016 r., IV CZ 34/16, niepubl.; postanowienie SN z dnia 16 lutego 2017 r., I CZ 15/17, niepubl.; postanowienie SN z dnia 7 września 2023 r., III CZ 43/23, niepubl. Jednocześnie zastrzega się, że art. 126 § 2 k.p.c. w postępowaniu kasacyjnym powinien być stosowany odpowiednio (art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 2 k.p.c.), co oznacza, że podlegają uwzględnieniu także czynności procesowe stron i czynności sądu podejmowane na etapie postępowania przed sądem I i II instancji, związane w szczególności z wymogami formalnymi dotyczącymi pozwu i apelacji. Zob. postanowienie SN z dnia 7 września 2023 r., III CZ 43/23, niepubl.

⁷ Postanowienie SN z dnia 22 października 2015 r., IV CZ 43/15, niepubl. Zgodnie z art. 398⁴ § 3 k.p.c. skarga kasacyjna, oprócz wymagań przewidzianych w § 1 i 2 tego przepisu, powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pism procesowych. Jako pierwsze pismo w nowej sprawie przed SN skarga kasacyjna powinna nadto zawierać m.in. oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby stron (art. 126 § 2 pkt 1 w zw. z art. 398⁴ § 3 k.p.c.).

⁸ Postanowienie SN z dnia 16 lutego 2017 r., I CZ 15/17, niepubl. Por. postanowienie SN z dnia 6 lipca 2016 r., IV CZ 34/16, niepubl.; postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., IV CZ 152/11, niepubl.

⁹ Zob. postanowienie SN z dnia 25 października 2012 r., IV CZ 113/12, niepubl.; postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., IV CZ 152/11, niepubl.; postanowienie SN z dnia 13 września 2017 r., IV CZ 51/17, niepubl. Skarga kasacyjna nie jest pierwszym pismem procesowym i w związku z tym wnioskodawca nie jest obowiązany do wskazania adresów uczestników (art. 126 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

¹⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 13 września 2017 r., IV CZ 51/17, niepubl. Wniesienie skargi kasacyjnej jest uważane z procesowego punktu widzenia za wszczęcie nowej sprawy ze względu na prawomocność orzeczenia, od którego przysługuje skarga. Jednak skarga kasacyjna nie jest pierwszym pismem w sprawie w rozumieniu art. 126 § 2 pkt 1 k.p.c. i wbrew stanowisku Sądu Okręgowego w zaskarżonym postanowieniu przepis ten nie ma w tym wypadku zastosowania. Pogląd wyrażony w uchwale SN 7 sędziów z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 122.

¹¹ Postanowienie SN z dnia 13 września 2017 r., IV CZ 51/17, niepubl.

¹² O roli i charakterze skargi kasacyjnej jako środka zaskarżenia zob. M. Cichorska, *Kilka uwag o charakterze postępowania kasacyjnego*, „Polski Proces Cywilny” 2017, nr 2, s. 230 i n.

¹³ Zob. wymogi apelacji wskazane w art. 368 k.p.c., skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w art. 424⁵ k.p.c., skargi na czynności komornika w art. 767 k.p.c.

formalne skargi. W myśl art. 398⁴ § 3 k.p.c. poza wymogami konstrukcyjnymi skargi powinna ona czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego. Skarga kasacyjna jest środkiem zaskarżenia, ale równocześnie pismem procesowym¹⁴. Elementy konstrukcyjne zawarte w art. 398⁴ § 1 i 2 k.p.c. charakteryzują skargę kasacyjną jako środek zaskarżenia, zaś elementy formalne skargi w art. 398⁴ § 3 k.p.c. – jako pismo procesowe¹⁵.

Przepis art. 398⁴ § 3 k.p.c. zawiera odesłanie do wymagań formalnych pisma procesowego. Określa się je jako wymagania formalne zwykłe, które w razie ich niezachowania podlegają uzupełnieniu¹⁶. W doktrynie wśród wymagań formalnych skargi kasacyjnej, o których mowa w art. 398⁴ § 3 k.p.c., wymienia się oznaczenie sądu, oznaczenie stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników, wskazanie sygnatury akt sprawy, oznaczenie rodzaju pisma oraz osnovę pisma¹⁷. Do pisma należy dołączyć załączniki, jeśli są wymienione w piśmie, odpisy pisma dla pozostałych uczestników¹⁸. W sprawach o prawa majątkowe skarga powinna zawierać oznaczenie wartości przedmiotu

zaskarżenia¹⁹, od skargi należy uiścić opłatę sądową w odpowiedniej wysokości²⁰.

Stanowisko, że skarga kasacyjna jest pierwszym pismem procesowym w sprawie, znajduje swój rodowód w uchwale 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2008 r. (III CZP 142/07)²¹. W uchwale zasadzie prawnej uznano, że skarga kasacyjna wszczyna nowe postępowanie i nową sprawę rozpoznawaną już nie przez sąd powszechny, lecz przez Sąd Najwyższy. Według twórców uchwały uzyskanie prawomocności przez orzeczenie rozstrzygające istotę sprawy oznacza zakończenie sprawy poddanej pod osąd, sprawy „w znaczeniu technicznoprocessowym”²². Zgodnie z jej treścią w postępowaniu kasacyjnym nie obowiązuje zwolnienie od kosztów sądowych przyznane w postępowaniu przed sądami powszechnymi, pełnomocnictwo procesowe ustanowione przez stronę nie obejmuje postępowania przed Sądem Najwyższym.

Zawarte w uchwale twierdzenia oraz płynące z nich wnioski wywołały spore wątpliwości

¹⁴ T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 277 i n.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ E. Rudkowska-Ząbczyk, *Pisemne czynności procesowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2008, s. 118 i n. W ramach tej grupy skarga powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego, które są wymienione w art. 126 k.p.c. Wymogi każdego pisma procesowego wskazano w art. 126 § 1, art. 126 § 1¹ k.p.c., art. 128 k.p.c. Wśród wymagań formalnych są: oznaczenie sądu, do którego jest skierowane pismo, oznaczenie stron, osnowa wniosku lub oświadczenia, wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek, oraz dowodów na wykazanie tych faktów, podpis strony lub pełnomocnika (jeśli strona przedłożyła pełnomocnictwo procesowe).

¹⁷ T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna...*, s. 305 i n.

¹⁸ Skarga kasacyjna powinna zawierać załączniki w postaci dwóch jej odpisów przeznaczonych do akt SN oraz dla Prokuratora Generalnego, chyba że sam wniósł skargę (art. 398⁴ § 3 k.p.c.). Zob. H. Pietrzkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2024, pkt 4.1.2.7.

¹⁹ Zgodnie z art. 126¹ § 1 k.p.c. w każdym piśmie należy podać wartość przedmiotu sporu lub wartość przedmiotu zaskarżenia, jeżeli od tej wartości zależy właściwość rzeczowa sądu, wysokość opłaty lub dopuszczalność środka odwoławczego, a przedmiotem sprawy nie jest oznaczona kwota pieniężna.

²⁰ Jeśli obowiązek opłacenia danego pisma przewidują przepisy i strona nie została zwolniona z obowiązku poniesienia kosztów sądowych w postępowaniu kasacyjnym. Zob. ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 2024, poz. 959).

²¹ Uchwała SN 7 sędziów z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 122. Uchwale nadano moc zasady prawnej.

²² Zob. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 2, red. T. Ereciński, Warszawa 2006, s. 268 i n. Zgodnie z tym ujęciem sprawa stanowi zespół czynności procesowych stron i sądu rozpoczętych wniesieniem pozwu (wniosku), podejmowanych w celu merytorycznego rozstrzygnięcia o zasadności żądania objętego treścią pozwu, zakończonych wydaniem prawomocnego wyroku (postanowienia co do istoty sprawy). Sprawa w znaczeniu technicznoprocessowym nie obejmuje wniesienia skargi kasacyjnej i innych czynności podejmowanych w ramach postępowania kasacyjnego.

w doktrynie²³, jak również w samym składzie orzekającym Sądu Najwyższego²⁴. Uchwała straciła aktualność na skutek zmian legislacyjnych²⁵. Zmianie uległ stan prawny, *de lege lata* pełnomocnictwo procesowe obejmuje wniesienie skargi kasacyjnej i postępowanie wywołane jej wniesieniem²⁶. Czynności dokonywane w postępowaniu kasacyjnym zostały zaliczone do łączących się ze sprawą czynności procesowych w rozumieniu art. 91 pkt 1 k.p.c.²⁷

Mimo zmian stanu prawnego i dezaktualizacji rozważań dokonanych w uchwale sądy powszechne i Sąd Najwyższy w swoich orzeczeniach wywodzą wnioski dotyczące kształtu skargi kasacyjnej niezawarte wprost w uchwale. Jednym z takich wniosków jest twierdzenie, że skargę kasacyjną należy traktować jak pierwsze pismo w sprawie i do oceny warunków jej dopuszczalności stosować art. 126 § 2 k.p.c. W razie niespełnienia wymagań formalnych pierwszego pisma skarga kasacyjna podlega odrzuceniu w wypadku nieuzupełnienia braków w terminie.

²³ Zob. szerzej: T. Zembruski, *Zwolnienie strony od kosztów sądowych oraz pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu kasacyjnym*, „Palestra” 2009, nr 3–4, s. 9 i n.; A. Górski, *Uwagi o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy* [w:] *Aurea Praxis. Aurea Theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 2, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 2807 i n.; M. Cichorska, *Kilka uwag...*, s. 230 i n.

²⁴ Do uchwały zostały zgłoszone dwa zdania odrębne – sędzi SN T. Flemming-Kuleszy oraz sędzi SN R. Spyt.

²⁵ Wyrażany jest pogląd, że zachowała moc zasada prawna wyrażona w pkt 1 uchwały, w którym stwierdzono, że zwolnienie strony od kosztów sądowych przyznane w postępowaniu przed sądem powszechnym nie obejmuje postępowania kasacyjnego. Zob. M. Dziurda, M. Giaro, *Postępowanie kasacyjne jako nowa sprawa*, „Monitor Prawniczy” 2023, nr 10, s. 670 i n.

²⁶ Zmiana wprowadzona ustawą z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614). Ustawa weszła w życie 1 lipca 2023 r.

²⁷ Zob. szerzej: M. Cichorska, *Pełnomocnictwo w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2024, s. 246 i n. Por. A. Olaś, *Reforma, deforma czy zwykłe majsterkowanie? – uwagi na tle zmian w przepisach o pełnomocnictwie procesowym na mocy nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 9.03.2023 r.*, „Palestra” 2023, nr 8, s. 71 i n.

Wezwanie skarżącego do usunięcia braków formalnych skargi w postaci adresu stron lub numeru PESEL powoda nie znajduje podstawy prawnej. W myśl art. 130 k.p.c. wezwanie strony do uzupełnienia braków pisma może nastąpić wtedy, gdy wskutek nieuzupełnienia braków pismo procesowe nie może otrzymać prawidłowego biegu. Nie ma również praktycznych powodów do wymagania od skarżącego podania miejsca zamieszkania lub siedziby i adresów stron oraz numeru PESEL lub KRS powoda²⁸. Sąd II instancji, za którego pośrednictwem wnoszona jest skarga kasacyjna, dysponuje aktualnymi danymi stron, w tym adresami zamieszkania.

Stanowisko, według którego skarga kasacyjna jest pierwszym pismem procesowym, nie jest spójne z innymi przepisami Kodeksu. Nie uwzględnia uregulowania art. 387¹ k.p.c., zgodnie z którym w razie wydania przez sąd II instancji orzeczenia, od którego przysługuje skarga kasacyjna, strony i ich przedstawiciele mają obowiązek, do czasu upływu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej, zawiadamiać sąd II instancji o każdej zmianie miejsca zamieszkania²⁹. Skoro strony mają obowiązek informować o zmianie swojego adresu, pozbawione sensu jest żądanie podawania tego adresu w skardze.

Ponadto odesłanie do wymogów pierwszego pisma w sprawie jest stosowane przez sądy wprost i skarżący jest wzywany do podania numeru PESEL lub numer identyfikacji podatkowej (NIP) powoda będącego osobą fizyczną (zgodnie z literalnym brzmieniem art. 126 § 2 pkt 2 k.p.c.). Taka praktyka budzi wątpliwości, gdyż skarżącym może być pozwany lub interwenient uboczny³⁰, który w świetle tej praktyki

²⁸ Takie dane znajdują się w aktach postępowania i są ujawnione w Portalu Informacyjnym. Por. M. Dziurda, M. Giaro, *Postępowanie kasacyjne...*, s. 670 i n.

²⁹ Wymaganie podania adresu w skardze kasacyjnej klóci się logicznie z treścią art. 387¹ k.p.c. Tak w literaturze: T. Zembruski, *Skarga kasacyjna...*, s. 307 i n.; M. Dziurda, M. Giaro, *Postępowanie kasacyjne...*, s. 671 i n.

³⁰ O możliwości występowania w postępowaniu kasacyjnym interwenienta ubocznego i jego uprawnieniach

nie ma obowiązku podawać swojego numeru³¹. Taka wykładnia nie uwzględnia systematyki Kodeksu, bowiem przepisy o skardze kasacyjnej (art. 398²¹ k.p.c.) odsyłają odpowiednio do przepisów o apelacji, a te z kolei na podstawie art. 391 k.p.c. do przepisów o postępowaniu przed sądem I instancji. Jeśli stosować przepisy o pierwszym piśmie procesowym przez podwójne odesłanie, wówczas należałoby wymagać oznaczenia przez skarżącego swojego numeru PESEL, NIP lub KRS³².

W ramach rozważań nad wymogami formalnymi skargi kasacyjnej w doktrynie zauważono, że niezależnie od przyjętego poglądu o nowej sprawie w znaczeniu technicznoprocesowym **skarga kasacyjna bez wątpienia jest kolejnym piśmie procesowym w danej sprawie**³³. Oznaczenie stron, przedstawicieli ustawowych i pełnomocników nie musi być zatem pełne. W skardze kasacyjnej wskazuje się podmioty, które już brały udział w dotychczasowym postępowaniu. Zmiana konfiguracji podmiotowej może być spowodowana jedynie wniesieniem pisma przez Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka³⁴.

W literaturze wśród pism, które muszą spełniać warunki określone w art. 126 § 2 k.p.c., wskazuje się pozew, wniosek w postępowaniu nieprocesowym oraz inne pisma wszczynające postępowanie³⁵. Brak w tym wyliczeniu skargi kasacyjnej. Wskazane pisma zostały przez ustawodawcę nazwane w sposób pozwalający na ich wyodrębnienie od innych pism procesowych,

przepisy Kodeksu nałożyły na podmioty je wnoszące obowiązek spełnienia dodatkowych wymagań, właściwych dla tych pism³⁶. Nie każde pismo, które ma spełniać dodatkowe, kwalifikowane wymagania, jest pierwszym piśmie w sprawie. Jeśli skarga kasacyjna byłaby pierwszym piśmie w sprawie, nie miałoby sensu odesłanie do stosowania wymagań formalnych pisma procesowego zawarte w art. 398⁴ § 3 k.p.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego również wyrażono zapatrywanie, że zachowanie wymagań formalnych w pismach procesowych jest niezwykle ważne, przepisy służące temu winny być respektowane, ale ich zachowanie nie może przeradzać się w formalizm sądowy powodujący uczucie pokrzywdzenia podmiotu postępowania, którego dotyczy³⁷.

4. Pełnomocnictwo a usunięcie braków formalnych skargi kasacyjnej

Formalizm postępowania ulega złagodzeniu dzięki umożliwieniu stronom usuwania braków pism procesowych. Braki wskazane w art. 398⁴ § 3 k.p.c. mogą być usunięte zarówno z inicjatywy skarżącego, jak i w wyniku wezwania przewodniczącego w sądzie II instancji³⁸. W tym kontekście rozróżnienie elementów konstrukcyjnych oraz formalnych ma istotne znaczenie. Wymagania konstrukcyjne, o których mowa w art. 398⁴ § 1 k.p.c., nie podlegają uzupełnieniu. Skarga, która nie zawiera któregośkolwiek z elementów, podlega odrzuceniu *a limine*, bez wzywania do ich uzupełnienia. W razie stwierdzenia ewentualnych uchybień skarżący nie może skorygować wniesionej skargi³⁹.

w świetle poglądu o odrębności postępowania kasacyjnego zob. M. Cichorska, *Kilka uwag...*, s. 248.

³¹ Może także nie posiadać numeru PESEL powoda.

³² M. Dziurda, M. Giaro, *Postępowanie kasacyjne...*, s. 671 i n.

³³ T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna...*, s. 307 i n.; H. Pietrzkowski, *Czynności procesowe...*, pkt 4.1.2.7.

³⁴ T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna...*, s. 307.

³⁵ Zob. E. Rudkowska-Ząbczyk, *Pisemne czynności...*, s. 118 i n. Autorka wymienia pozew (art. 187 k.p.c.), wniosek w postępowaniu nieprocesowym (art. 511 k.p.c.), wniosek o wszczęcie egzekucji (art. 797 k.p.c.), wniosek o udzielenie zabezpieczenia (art. 736 k.p.c.), wniosek o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności (art. 782 k.p.c.).

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Postanowienie SN z dnia 13 września 2017 r., IV CZ 51/17, niepubl. Na temat formalizmu w postępowaniu cywilnym zob. szerzej: S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008.

³⁸ T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna...*, s. 304 i n.

³⁹ Mówi się o brakach formalnych nieusuwalnych. Zob. A. Zieliński, *Zasada formalizmu procesowego w nowelizacjach Kodeksu postępowania cywilnego. Zagadnienia wybrane [w:] Ewolucja polskiego postępowania*

Niedochowanie wymogów formalnych skargi (art. 398⁴ § 3 k.p.c.)⁴⁰ skutkuje wezwaniem do uzupełnienia pisma. Braki formalne dotyczące elementów zwykłego pisma procesowego mogą być usunięte w terminie tygodniowym pod rygorem odrzucenia skargi kasacyjnej. Skutecznie usunąć brak formalny może jedynie podmiot wymieniony w art. 87¹ k.p.c.⁴¹ Dopuszczalność uzupełnienia braków formalnych skargi wynika wprost z art. 398⁶ § 1 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli skarga kasacyjna nie spełnia wymagań przewidzianych w art. 398⁴ § 2 lub 3, przewodniczący w sądzie II instancji wzywa skarżącego do usunięcia braków w terminie tygodniowym pod rygorem odrzucenia skargi⁴².

Przewodniczący w sądzie II instancji stosuje mechanizm naprawczy i wzywa do usunięcia braków formalnych⁴³. Jeśli brak formalny

pisma zostanie dostrzeżony na etapie badania braków, przewodniczący wydaje zarządzenie, które składa się z trzech części: dokładnego określenia braku (w tym wskazania konkretnej kwoty do uiszczenia), wskazania terminu, w którym ten brak ma zostać uzupełniony, oraz określenia skutku nieusunięcia braku w terminie (rygoru)⁴⁴. Termin do poprawienia lub uzupełnienia pisma procesowego dotyczy tylko tych braków, które sąd wytknął⁴⁵.

W wezwaniu wskazuje się braki formalne pisma, które należy usunąć. W orzecznictwie Sądu Najwyższego stwierdzono, że wezwanie do usunięcia braków środków odwoławczych musi być sformułowane starannie i precyzyjnie określać braki, które mają być usunięte, oraz sposób ich usunięcia⁴⁶. Brak precyzji w tym zakresie powoduje, że nie może nastąpić odrzucenie środka odwoławczego wskutek nieusunięcia braku formalnego⁴⁷.

Kodeks postępowania cywilnego nie precyzuje, jak należy usuwać braki formalne pisma. W orzecznictwie ani w doktrynie nie przesądzono jednoznacznie, w jaki sposób może nastąpić usunięcie braków formalnych pism procesowych, w tym środków zaskarżenia. Usunięcie braków formalnych pisma proceso-

cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin Niechorze 28–30 września 2007, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 112 i n.

⁴⁰ „Niezachowanie któregośkolwiek warunku formalnego pisma jest brakiem pisma jako całości. Przykładowo, niepodpisane pisma procesowego nie oznaczają, że nastąpił «brak» podpisu strony. W takiej bowiem sytuacji to całe pismo procesowe, będące środkiem dokonywania czynności procesowych, jest wadliwe (dotknięte brakiem) wobec niezachowania jednego z warunków formalnych”. Zob. E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krzęś, I. Gil, Legalis 2024, komentarz do art. 130, nb. 5.

⁴¹ Adwokat lub radca prawny, a w sprawach własności intelektualnej także rzecznik patentowy. O przymusie adwokacko-radcowskim zob. T. Zembrzusi, *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu przed Sądem Najwyższym po nowelizacji kodeksu postępowania kasacyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 1, s. 122 i n.; M. Cichorska, *Pełnomocnictwo w prawie...*, s. 176 i n.

⁴² T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna...*, s. 304 i n. Wyraźne określenie skutków uchybień w art. 398⁶ k.p.c. sprawiło, że rozgraniczenie dwóch rodzajów wymagań stawianych skarżącemu stało się jasne i czytelne.

⁴³ W literaturze podnoszone są wątpliwości co do możliwości zastosowania przepisu art. 130 k.p.c. do uzupełnienia braków formalnych pism procesowych zawierających środki zaskarżenia. Zob. E. Rudkowska-Ząbczyk, *Pisemne czynności...*, s. 329 i n.

⁴⁴ T. Szanciło [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶*, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, komentarz do art. 130, nb. 4.

⁴⁵ Zob. postanowienie SN z dnia 5 listopada 1970 r., II CZ 136/70, niepubl.

⁴⁶ Postanowienie SN z dnia 6 lipca 2016 r., IV CZ 34/16, niepubl.

⁴⁷ Por. m.in. postanowienie SN z dnia 17 listopada 1998 r., III CKN 871/98, niepubl.; postanowienie SN z dnia 17 marca 2003 r., I PZ 158/02, OSNP 2003, nr 15, poz. 4; postanowienie SN z dnia 24 stycznia 2005 r., III UZ 20/04, OSNP 2005, nr 16, poz. 258. Jednocześnie SN w okolicznościach danej sprawy stwierdził, że drobny niedostatek precyzji w sformułowaniu przez Sąd Okręgowy wezwania do usunięcia wskazanego braku formalnego skargi kasacyjnej nie utrudniał w żaden sposób wykonania wezwania. Sąd Okręgowy, wzywając pełnomocnika skarżącego do uzupełnienia braków skargi kasacyjnej, wezwał go m.in. do „wskazania adresów wszystkich wnioskodawców oraz uczestników postępowania”, zamiast do oznaczenia wnioskodawców i uczestników postępowania oraz wskazania ich adresów.

wego nie stanowi samodzielnej czynności procesowej⁴⁸. W działaniu strony polegającym na usuwaniu braków formalnych nie ma możliwości wyodrębnienia elementu treści niezbędnego dla bytu czynności procesowej. Uzupełniając lub poprawiając pismo procesowe, strony nie składają oświadczeń woli lub wiedzy⁴⁹.

Wypowiedzi w doktrynie i w orzecznictwie dotyczące tego, w jaki sposób usuwać braki formalne, są lakoniczne, zdawkowe⁵⁰. Wskazuje się, że nie ma ustawowego modelu takiej czynności. Ustawodawca nie określił wymagań formalnych, którym usuwanie wadliwości pism procesowych powinno odpowiadać⁵¹. Tradycyjnie usuwanie braku formalnego polega na złożeniu dodatkowego pisma z podaniem brakujących w piśmie danych, ewentualnie uiszczeniu opłaty w przypadku braku fiskalnego⁵².

W głosowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy stwierdził, że załączenie do pisma odpisu pełnomocnictwa, w którym dane strony zostały ujawnione, można uznać za tożsame w skutkach ze złożeniem odrębnego pisma z danymi. Jest to niekonwencjonalne, może być uznane za kontrowersyjne podejście do kwestii uzupełnienia braków formalnych pisma. Pełnomocnictwo stanowi załącznik do pozwu lub innego pisma procesowego składanego przez pełnomocnika. Jest to dowód na udzielenie przez stronę postępowania umocowania danej podmiotowi. Brak dołączonego do pisma

pełnomocnictwa jest traktowany przez sąd jako brak formalny⁵³.

Działanie w interesie reprezentowanego jest cechą paradygmatyczną instytucji przedstawicielstwa⁵⁴. Przedstawicielowi przysługuje kompetencja do dokonywania czynności prawnych w imieniu reprezentowanego, a jej korelatem po stronie reprezentowanego jest stan związania polegający na tym, że reprezentowany nie może zapobiec aktualizacji w jego sferze prawnej skutków czynności dokonanej przez przedstawiciela w granicach przysługującej mu kompetencji⁵⁵.

Doktryna prawa procesowego posługuje się pojęciem „pełnomocnictwo” na oznaczenie czynności prawnej będącej źródłem umocowania, udzielającej mocy do działania w imieniu mocodawcy⁵⁶. Pełnomocnictwo procesowe jako oświadczenie woli nadaje osobie trzeciej działającej w charakterze pełnomocnika moc działania w imieniu oraz z wiążącym skutkiem prawnym dla mocodawcy, ze skutkiem procesowym bezpośrednio i wyłącznie w jego sferze prawnej⁵⁷.

⁴⁸ Orzeczenie SN z dnia 12 sierpnia 1957 r., I CZ 131/57, OSPIKA 1958, poz. 103.

⁴⁹ E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2024, komentarz do art. 130, nb. 22.

⁵⁰ Przykładowo: jeżeli braki zostaną usunięte przez stronę (jej pełnomocnika) w terminie, pismo wywołuje skutki od chwili jego wniesienia (art. 130 § 3 k.p.c.), a nie od daty jego uzupełnienia lub poprawienia. T. Szanciło [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶*, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, komentarz do art. 130, nb. 8.

⁵¹ E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2024, komentarz do art. 130, nb. 22.

⁵² Któremu zwyczajowo towarzyszy pismo o uzupełnieniu braku fiskalnego z dołączonym potwierdzeniem uiszczenia opłaty.

⁵³ W przypadku naruszenia obowiązkowego zastępstwa procesowego przez adwokatów lub radców prawnych przy składaniu skargi skarga kasacyjna złożona osobiście przez stronę podlega odrzuceniu na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c. jako niedopuszczalna z innych przyczyn. Sąd jest zobowiązany odrzucić skargę *a limine*. Zob. T. Zembrzusi [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2024, komentarz do art. 87¹, nb. 30.

⁵⁴ B. Gawlik [w:] S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I: *Część ogólna*, Wrocław 1985, s. 735 i n. Ze względu na niezależność zewnętrznego i wewnętrznego stosunku przedstawicielstwa nie stanowi jej cechy koniecznej. Por. J. Gudowski, *Pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2024, s. 21 i n. Można rzec, że udzielenie pełnomocnikowi mocy działania w imieniu i na rzecz osoby reprezentowanej (*datio potestatis, ius repraesentationis*) stanowi „ideę podstawową” pełnomocnictwa, jego „pierwszy element”.

⁵⁵ B. Gawlik [w:] S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, s. 749 i n.

⁵⁶ O różnych znaczeniach pojęcia „pełnomocnictwo” zob. szerzej: M. Cichorska, *Pełnomocnictwo w prawie...*, s. 35 i n.

⁵⁷ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 152 i n.; S. Gołąb, *O pełnomocnikach w procesie cywil-*

W związku z tym powstaje pytanie, czy pełnomocnictwo procesowe może służyć usuwaniu braków formalnych pisma. Sąd badający pismo procesowe, takie jak apelacja czy skarga kasacyjna, sprawdza, czy dany środek zaskarżenia spełnia warunki formalne. W tym celu analizuje pismo procesowe, nie jego załączniki. Załączniki są weryfikowane w dalszej kolejności jako ewentualne kolejne wymagania, które pismo musi spełnić, np. w sytuacji, kiedy pełnomocnik wnosi pismo w imieniu strony (art. 126 § 3 k.p.c.). Co do zasady sądy nie traktują załączników do pisma, których może być nawet kilkaset, jako sposobu usunięcia braków formalnych wniesionego pisma.

Trudno wyobrazić sobie szersze konsekwencje przyjęcia poglądu przedstawionego w komentowanym orzeczeniu. Sądy powszechne musiałyby – w celu weryfikacji pisma pod kątem spełniania warunków formalnych – analizować wszystkie załączniki przedłożone wraz z pismem w poszukiwaniu danych adresowych, numerów PESEL lub NIP, KRS stron.

Sąd Najwyższy uznał za skuteczne usuwanie braków formalnych skargi kasacyjnej przez przedłożenie pełnomocnictwa procesowego⁵⁸, jednocześnie nie przesądzając, czy skarga kasacyjna jest pierwszym pismem procesowym w sprawie. Gdyby Sąd Najwyższy stwierdził, że skarga kasacyjna jest kolejnym pismem w sprawie, nie miałoby uzasadnienia zastosowanie art. 126 § 2 k.p.c. do oceny dopuszczalności skargi i wymaganie podania adresów stron. Wobec niewskazania wymagań, jakich należało dochować przy składaniu skargi kasacyjnej, Sąd Najwyższy sięgnął po niekonwencjonalne rozwiązanie, które z opisanych wyżej przyczyn może nie przyjąć się w praktyce orzeczniczej sądów powszechnych.

Podsumowanie

Pismo procesowe co do zasady podlega poprawieniu lub uzupełnieniu wówczas, gdy jest dotknięte brakami, które uniemożliwiają nadanie mu prawidłowego biegu. Należy podzielić stanowisko wyrażone w głosowanym postanowieniu Sądu Najwyższego, że sądy powszechne stosują rozszerzoną interpretację wymagań formalnych skargi kasacyjnej⁵⁹. Niesłusznie oceniają one dopuszczalność skargi kasacyjnej według warunków z art. 126 § 2 k.p.c. dotyczących pierwszego pisma w sprawie. Taka interpretacja nie ma umocowania w ustawie (wykładnia literalna), nie jest też uzasadniona stosowaniem zasad wykładni systemowej lub funkcjonalnej.

Rozpowszechnione w orzecznictwie zapamiętywanie, że skarga kasacyjna jest pierwszym pismem w sprawie, jest oparte na nieprawidłowych założeniach. Stanowi pokłosie nieuzasadnionego uznania postępowania kasacyjnego za nowe postępowanie w znaczeniu technicznopprocesowym. W sprawach, w których sądy powszechne odrzucają skargę kasacyjną w wyniku stosowania podwyższonych wymagań co do pierwszego pisma procesowego z powodu niepodania adresów stron dostępnych w aktach postępowania, tworzą bariery w dostępie do Sądu Najwyższego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zwrócono uwagę, że odrzucenie skargi z tych powodów nie znajduje podstaw, rażąc nadmiernym formalizmem⁶⁰.

W ostatnich latach w sferze stanowienia i stosowania prawa można zaobserwować tendencję do zaostrzania formalizmu w postępowaniu

nym, „Palestra” 1938, nr 10, s. 935 i n.; J. Sobkowski, Pełnomocnictwo procesowe – jego istota, powstanie i wygaśnięcie, Poznań 1967, s. 30 i n.

⁵⁸ Zob. też: postanowienie SN z dnia 18 lipca 2024 r., III CZ 86/24, niepubl. W wypadku skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia podobne postanowienie SN z dnia 7 lutego 2024 r., III CZ 388/23, niepubl.

⁵⁹ Sformułowania „skarga kasacyjna powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego” zawartego w art. 398⁴ § 3 k.p.c.

⁶⁰ Zob. szerzej: postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., IV CZ 152/11, niepubl. Skarga kasacyjna nie zawierała prawidłowego wskazania siedziby uczestnika postępowania – Agencji Nieruchomości Rolnych. Jest to państwowa osoba prawna z siedzibą określoną w ustawie. Ponadto adres i siedziba tej osoby prawnej są powszechnie znane i dostępne.

niu cywilnym⁶¹. Jako argument w orzecznictwie wskazuje się, że skarga kasacyjna ma być starannie przygotowana, oczekuje się należytej staranności od jej twórców⁶². Jednak wymóg należytej staranności nie uzasadnia twórczej wykładni przepisów przez sądy i stawiania wobec profesjonalnych pełnomocników oraz sporządzonych przez nich pism wymogów niewyrażonych wprost w przepisach. Przyjęcie nieuprawnionego poglądu, że skarga kasacyjna jest pierwszym pismem w sprawie, rodzi powstawanie kolejnych wątpliwości w orzecznictwie.

Nieuzasadnione jest stosowanie pełnomocnictwa procesowego jako remedium na

podwyższanie wymogów formalnych wobec nadzwyczajnych środków zaskarżenia, w tym traktowanie skargi kasacyjnej jako pierwszego pisma w sprawie. W tym zakresie nie można podzielić stanowiska Sądu Najwyższego przedstawionego w głosowanym orzeczeniu. Wniesienie pełnomocnictwa procesowego nie stanowi jednego ze sposobów usuwania braków formalnych pisma. Odpis pełnomocnictwa służy wykazaniu umocowania udzielonego przez stronę osobie trzeciej i legitymizuje udział pełnomocnika w postępowaniu. Nie jest on – tak samo jak inne załączniki przedkładane wraz z pierwszym pismem w sprawie – sposobem na uzupełnienie braków formalnych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Wprawdzie nie określono ustawowo wymagań formalnych usuwania wadliwości pism procesowych, nie ma jednak podstaw prawnych do weryfikacji załączników w celu konwalidacji braków.

⁶¹ Na tę tendencję zwracał uwagę ponad 10 lat temu T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna...*, s. 273 i n.

⁶² Od skargi jako pisma wszczynającego postępowanie kasacyjne należy oczekiwać szczególnie starannego przygotowania, co ma uzasadnienie w bezwzględny przymusie adwokacko-radcowskim. Zob. postanowienie SN z dnia 22 października 2015 r., IV CZ 43/15, niepubl.

Abstract

Removal of formal defects of the cassation complaint by the use of a power of attorney – commentary on the Supreme Court's ruling of 18 July 2025, III CZ 109/24

Keywords: pleading; cassation complaint; removal of formal defects; power of attorney

Subject of the gloss is the judgment of Supreme Court, in which the court made the broad interpretation of the removal of formal defects of the pleadings in civil procedure. Attaching a power of attorney with personal data of the litigant party is considered to have similar effects with submission of separate pleading to remedy the deficiencies. It is the new point of view on verification of the pleading concerned covering all the formal requirements. Judgment also refers to highly formalized interpretation of Supreme Court concerning the requirements of admissibility of cassation complaint. The court submitted for consideration whether cassation complaint shall be treated as a first statement in the case and therefore requirements from Art. 126 Code of Civil Procedure shall be applied appropriately.

Bibliografia

Literatura

- Cichorska M., *Kilka uwag o charakterze postępowania kasacyjnego*, „Polski Proces Cywilny” 2017, nr 2.
Cichorska M., *Pełnomocnictwo w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2024.
Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008.
Dziurda M., Giaro M., *Postępowanie kasacyjne jako nowa sprawa*, „Monitor Prawniczy” 2023, nr 10.
Gawlik B. [w:] S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I: *Część ogólna*, Wrocław 1985.

- Gołąb S., *O pełnomocnikach w procesie cywilnym*, „Palestra” 1938, nr 10.
- Gudowski J. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 2, red. T. Ereciński, Warszawa 2006.
- Gudowski J., *Pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2024.
- Jędrzejewska M., Weitz K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶*, t. I, red. T. Szanciło, Warszawa 2023.
- Mokry J., *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 1993.
- Olaś A., *Reforma, deforma czy zwykłe majsterkowanie? – uwagi na tle zmian w przepisach o pełnomocnictwie procesowym na mocy nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 9.03.2023 r.*, „Palestra” 2023, nr 8.
- Pietrzkowski H., *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2024.
- Rudkowska-Ząbczyk E. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2024.
- Rudkowska-Ząbczyk E., *Pisemne czynności procesowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2008.
- Sobkowski J., *Pełnomocnictwo procesowe – jego istota, powstanie i wygaśnięcie*, Poznań 1967.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.
- Zembrzusi T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Ryłski, Legalis 2024.
- Zembrzusi T., *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu przed Sądem Najwyższym po nowelizacji kodeksu postępowania kasacyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 1.
- Zembrzusi T., *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
- Zembrzusi T., *Zwolnienie strony od kosztów sądowych oraz pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu kasacyjnym*, „Palestra” 2009, nr 3–4.
- Zieliński A., *Zasada formalizmu procesowego w nowelizacjach Kodeksu postępowania cywilnego. Zagadnienia wybrane* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin Niechorze 28–30 września 2007*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 2024, poz. 959).
- Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych ustaw (Dz.U. 2023, poz. 614).

Orzecznictwo

- Orzeczenie SN z dnia 12 sierpnia 1957 r., I CZ 131/57, OSPiKA 1958, poz. 103.
- Postanowienie SN z dnia 5 listopada 1970 r., II CZ 136/70, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 17 listopada 1998 r. III CKN 871/98, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 17 marca 2003 r., I PZ 158/02, OSNP 2003, nr 15, poz. 4.
- Postanowienie SN z dnia 24 stycznia 2005 r., III UZ 20/04, OSNP 2005, nr 16, poz. 258.
- Uchwała SN 7 sędziów z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 122.
- Postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., IV CZ 152/11, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 25 października 2012 r., IV CZ 113/12, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 22 października 2015 r., IV CZ 43/15, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 6 lipca 2016 r., IV CZ 34/16, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 16 lutego 2017 r., I CZ 15/17, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 13 września 2017 r., IV CZ 51/17, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 7 września 2023 r., III CZ 43/23, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 7 lutego 2024 r., III CZ 388/23, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 18 lipca 2024 r., III CZ 86/24, niepubl.